Російська Україна в 1916 році.

Статя з кругів С. В. У.

Гірко помилили ся ті російські політики, які числили, що репресаліями можна загнати українство до гробу. Не задоволяючи ся повною невдачею довголітних переслідувань українського руху, котрі в великій мірі зліквідувала революція 1905—6 років, задумало петербурське правительство скористати з війни, щоб одним маком убити українство. Як відомо, з вибухом війни всі українські періодичні видавництва були спинені, інституції здебільшого замкнені й цілий ряд українських діячів помандрував на заслане. Попав ся туди згодом також проф. М. Грушевський, котрого зараз по приїзді зза кордону до Київа схоплено й посаджено у Лукянівську тюрму, звідки по довгім сидженю післано на заслане в північні губернії.

Українську літературу піддано суворій цензурі. Особливо остро поставило ся до неї київське ґенерал губернаторство, в межах котрого між иншими скорпіонами, виміреними проти українства, заборонено „на час війни" навіть українську правопись і накатано уживати офіціяльної російської правописи.

Ту саму політику нищеня українства понесла російська „визвольна" армія в окуповану Галичину та Буковину. Давно вже Росіяне мріли „прибрать к рукам" українські землі Австрії, щоб знищити тим „мазепинське гніздо" й забезпечити ся від української „зарази". Зараз по окупації в занятих землях проголошено смерть українству — заборонено українське слово, закрито українські школи й инші численні національні українські інституції, обявлено греко католицьку релігію поза законом. Почали ся ревізії, арешти й засланя місцевих українських діячів з митр. Андрієм Шептицьким на чолі.

І якийсь короткий, дуже короткий час російські централісти могли дійсно тішити ся й радіти з своєї політики, опинивши ся як казковий каліф на годину панами цілої української території.

Пролім під Горлицями відновив українське житє в відбитій частині Галичині й дав змогу — на жаль, дуже мінімальну — проявити ся йому навіть у завойованій частині Волині. Не міг він очевидно позістати без впливу й на російській Україні. Побитому правительству годі було держати ся так простолінійно нахабно, як у початку, навіть в українській справі. При всіх инших гріхах довело ся ставати перед судом публичної опінії й за антиукраїнську політику в Галичині й Буковині й у себе дома.

Внутрішні клопоти державні й трудности, які чим раз далі ускладняли ся, також сприяли тому, що українська справа вибивала ся на верх ставала на чергу дня.

Минулий рік приніс нам пару фактів, що дуже виразно свідчили про се, — згадаємо напр. заяву міністра нар. просвіти ґр. Ігнатєва в справі української ґімназії, а також дозвіл на українські школи в окупованій частині Галичини. Хоч як і незначні вони, все ж безперечно симптоматичні. І не дивно, що їх так сквапно поспішила відмітити німецька преса, в котрій перед тим можна було спостерегти деяке недовіре до сили, а то й до самої навіть можливости українського руху в Росії, спричинене очевидно тим психольоґічним поворотом, який викликала ся довга війна — безнадійністю що до розгрому Росії, вкупі з другорядними моментами, які заважили при сім, —

і власним слабим знайомством з Україною і українським житєм.

Сі факти показали, що українська справа в Росії дійсно істнує, що українське громадянство не міт і не фантазія „купки еміґрантів революціонерів" в Росії, як його старали ся представити, з цілю обезцінити живу діяльність російських Українців на европейськім ґрунті (спеціяльно роботу Союза В. У), всякі наші вороги, і як дехто з політиків і учених в Австро Угорщині і Німеччині готов був вірити, збаламучений сими ворожими нам усилями. Вони відмовляли ся бачити на російській Україні живі і творчі національно українські сили тому тільки, що там нема, мовляв тепер, у воєннім часі, жадного національно революційного руху. Чому ж нема — запитувано Українців — повстаня на Україні? — не турбуючи ся ані тим, що неможливість його саме в часі війни, коли територію України перетягають міліонові армії і коли всі молоді люди у війску, сама собою очевидна, ані не бентежачи ся відсутністю його в російській Польщі.

В своїм часі ми вказували, що українське громадянство живе й проявляє себе, в залежности від стану й віку. Заборони, які впали з вибухом війни, не зломили його. Молодіж увесь час була настроєна досить радикально, що дуже яскраво виявляло ся в видаваню ріжного рода нелеґальних часописий і відозв, у яких протестовано проти насильств російської політики в Галичині й Буковині, а особливо в відомій відозві київського студентства з нагоди святкованя роковин Шевченка в 1915 році.

Старше поколінє зуміло поставити нові українські орґанізації: ряд українських шпиталів для жовнірів — у Київі, Москві і Петербурзі, Товариство несеня помочи воєнним виселенцям і втікачам та взагалі жертвам війни на Україні, беручи рівночасно живу й діяльну участь в місцевих відділах Союза земств і городів, то що.

Мимо всіх заборон дальше істнував український театр, появляли ся час від часу українські книжки й журнали. Цензура на першім або кількох числах спиняла видавництва, але факт лишав ся фактом: українське громадянство домагало ся своєї книжки, своєї часописи. Всі сі форми й факти українського житя були й в минулім році. Завдяки певній полекші цензури вдало ся останніми часами, правда, поза межами України — в Москві поставити видавництво часописи (тижневник „Промінь"), а в ряді виданих в 1916 р. українських книжок можна відмітити кілька високої вартости (напр. другу частину VIII. тому великої історії України проф. Грушевського і збірник в честь Шевченка, виданий „Українським Науковим Товариством". Та понад усім сим іде на Україні живий рух за українською школою. Від кінця 1915 через увесь 1916 р. можна відмітити цілий ряд ухвал орґанів міської самоуправи (головно земств Полтавщини й Чернигівщини), які домагають ся українізації шкільництва на Україні.

Сі домаганя годі поминути мовчки з огляду на склад, характер і значінє міської і земської самоуправи. Вороги української справи не раз люблять пускати кепські дотепи в тім роді, що українство, мовляв, не опираєть ся на державнім елементі, що носителі його, се романтики, — революційна молодіж і взагалі „інтеліґенція". Виступи земств завдають сьому неправду. Адже земства зовсім не радикальні інституції, а навпаки досить умірковані, оперті на цензі, з перевагою дворянства; таким чином їх голос мусить переконати кождого Хому невірного, що українська справа зовсім не якась ліберальна фантазія „відірвани від реального ґрунту" людий, а таки дійсно житєва річ. З огляду на теперішний склад земств вони, розумієть ся, не можуть занимати дуже радикальної постави в українській справі, але вже й сей однодушний виступ в шкільній справі богато значить, коли зважимо, яке велике принципіяльне значінє має вона для Українців в Росії.

Отже мимо всього — „Ukraina fara da se": безсильні були згнобити її брутальні замахи уряду. Національна українська ідея занадто вже глибоко увійшла в тіло й кров цілого українського громадянства, усіх його станів і верств, щоби бюрократичними указами й приказами можна було спинити її розвій. Перед нею у всякім разі велика будучність. Але цілком природно вяжеть ся вона лише з поражкою російського абсолютизму.

І російські Українці з цілого серця зичать собі сеї поражки. В суперечі більшости інородців у Росії не зсолідаризували ся вони з урядом у сій війні, а навпаки заняли непримириме становище — і в пресі і на полі політики, — що недавно з таким жалем ствердив у однім інтерв'ю в Льозанні проф. Мілюков.

Ся *поражка* мусить нарешті відвалити той камінь, *яким привалено* українство в російській тюрмі народів, *і випустити* його на вільний і широкий шлях розвитку.

Волод. Дорошенко.